

Nu kritiseras gedigen forskning – de privata aktörerna vill ha fritt fram

Dagens Nyheter den 2 januari 2025

Privatiseringen av en del av Arbetsförmedlingens verksamhet var en viktig del i januariavtalet 2019. Initiativet var Centerpartiets och utgjorde kulmen på den kritik som inte minst näringslivsorganisationer länge fört fram om en misslyckad arbetsmarknadspolitik.

Omläggningen innebar att ansvaret för att få arbetslösa med väsentligt, men inte alltför långt, avstånd till arbetsmarknaden in i jobb lades på enbart externa leverantörer. Dessa utför sedan 2020 matchningstjänster i det största arbetsmarknadsprogrammet: Rusta och matcha.

Privatiseringen kritiserades redan från början eftersom de fristående leverantörerna helt skulle ta över vissa typer av verksamheter, i stället för att experimentera fram en lämplig mix med Arbetsförmedlingens egna insatser. Det saknades också forskningsstöd för att privata utförare skulle vara mer effektiva än statliga.

Arbetsförmedlingen (Af) och Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) publicerade nyligen en studie av rusta och matcha-tjänsterna. Dessa visade sig betydligt dyrare än förmedlingens egna insatser men gav inte bättre arbetsmarknadsutfall för deltagarna. Givet den intensiva debatten om privatiseringen 2019–20 har studien fått förvånande lite uppmärksamhet.

Ett grundproblem vid jämförelser av olika arbetsmarknadsprogram är att deltagarsammansättningen kan skilja sig åt. Mer positiva resultat för ett program än ett annat kan bero på att deltagarna redan i utgångsläget har större jobbchanser. Det bästa sättet att undvika sådan selektionsbias är randomiserade experiment där deltagarna fördelas slumpmässigt mellan insatserna.

Af-IFAU-studien bygger på en sådan randomisering. Arbetslösas avstånd till sysselsättning har först uppskattats med hjälp av förmedlingens statistiska bedömningsstöd. Sedan har de som bedömts ligga i gränssnittet mellan stor och medelstor jobbchans fördelats slumpmässigt mellan enbart förmedlingens basutbud och de externa tjänsterna. På samma sätt har de som bedömts stå på gränsen mellan medelstor och liten jobbchans lottats mellan externa tjänster och förmedlingens egna insatser för svårplacerade. Den här designen och det stora antalet deltagare i studien ger utvärderingen hög trovärdighet.

Men även gedigen forskning triggas ofta kritik från aktörer som kan förlora på om deras verksamhet ifrågasätts och från debattörer med starka ideologiska övertygelser. Så skedde på 1990-talet när Arbetsmarknadsstyrelsen (Ams) försökte hitta fel i den forskning som då fann svaga resultat för dess insatser. Nu har Af-IFAU-studien kritiserats hårt av företrädare för arbetsgivarorganisationer där privata matchningsleverantörer ingår.

Det har lyfts fram som en stor brist att utvärderingen inte jämför resultat för dem som faktiskt deltagit i de externa tjänsterna och dem som gjort det i endast Af:s egna program. Jämförelsen avser

i stället dem som lottats till de olika programmen oberoende av om personerna sedan deltagit eller inte. Men kritikerna tycks omedvetna om att metoden är vetenskapligt vedertagen. Den används därför att faktiskt deltagande inte är slumpmässigt även om erbjudandena att delta är det. Metoden ger tillförlitlig information om utfallen i de privata alternativen kontra förmedlingens egna program förutsatt att skillnaderna i faktiskt deltagande är betydande, vilket är fallet.

En annan kritik är att Arbetsförmedlingen delvis utvärderat sig själv. Alla borde välkomna att förmedlingen har kompetenta egna forskare som granskar verksamheten, men teoretiskt går det förstås inte att utesluta att analyserna kan påverkas av miljön dessa verkar i. Det kan vara ett skäl för att studien gjorts tillsammans med IFAU, en myndighet med internationellt högt respekterade forskare. Förmedlingen har haft ett regeringsuppdrag att "samråda med IFAU om hur goda förutsättningar för utvärdering kan skapas".

Det hade dock varit ännu bättre om IFAU ensamt haft ansvaret för själva studien för att minska riskerna för både grupptänkande och misstänkliggöranden. Att så inte skedde kan ha berott på bedömningen att ett projektsamarbete skulle göra utvärderingen bättre. En annan möjlig förklaring är att Arbetsförmedlingen varit angelägen om att visa att dess egen analysenhet kan bidra till avancerad forskning.

Jag är själv ledamot av Arbetsförmedlingens vetenskapliga råd. En tidig version av rapporten presenterades för rådet i våras, men studien planlades innan det upprättades. Om rådet kunnat påverka utformningen hade jag argumenterat för att bara IFAU, men med erforderligt stöd från förmedlingen, skulle ansvara för undersökningen. Detta hindrar dock inte att den blivit av hög kvalitet.

Vilka konsekvenser bör studien få för praktisk politik? Det vore oklokt med ännu en ny radikal omläggning på basis av bara en studie, även om den är välgjord. Däremot bör Arbetsförmedlingen i mindre skala börja göra egna matchningsinsatser även för arbetslösa med medelstora jobbchanser för att möjliggöra ytterligare jämförelser med de externa leverantörerna. Slutligen finns skäl att systematiskt rensa bort dem av dessa som uppnår sämst utfall för att se i vilken grad det kan förbättra resultaten.

Lars Calmfors